

РЕВОЛЮЦІЙНО-ПОВОСТАНСЬКА БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ЗА СВОЄ ВИЗВОЛЕННЯ НА ХОЛМЦІНІ І ПІДЛЯШСЬКІ В РР. 1943-48.

/Звіт д.Прірви/

ХОЛМЦІНА І ПІДЛЯШКА ПЕРЕД 1944 р.

Закли приступити до однієї революційно-повстанської боротьби на Холмщині і Підляшші, в рр.1943-48, треба бодай побіжно перелічити попередні етапи, а яких жило українське населення перед тим, його політично-національний розвиток, його боротьбу за своє національне обличчя, за свої національні права і цінності, треба зазначити, що ці процеси проходили тут дещо інакше, як на інших українських землях. Це мало свій вплив на розвиток подій в будуччині. Це допоможе краще орієнтуватися в подіях, які в зв'язку з цим опісля викинути. Вплив на формування національного життя Холмщини і Підляшша в цей період, крім внутрішніх конструктивних, чи деконструктивних факторів, мали: зустріч з польським жидовським експансієм на схід, політика царського уряду, перша світова війна і революція в Росії, політика польського уряду в часі польської окупації та відносини, які заіснували в другій світовій війні.

В добу революційно-визвольних воєн за часів козаччини і Української Держави в цей час, Холмщина і Підляшша, як території, найбільше віддалені від центрів державно-творчих процесів нашого народу, багато менше, як інші українські землі брали участь у цій боротьбі. Ці землі не були рівночасно включені в козацьку державу. Тому-то державні традиції серед українського населення цих земель далеко скорше замирили, як на інших українських землях в умовах польської, а опісля царської держави. Населення далося заховало унів і традиції греко-католицької церкви були дуже глибокі. До кінця XIX ст. ці землі під національним оглядом були чисто українські, за винятком панських дворів і білоруської частини служби в дворах, які були польськими. Процес польонізації починається з хвилюючим насильством введення царським урядом православної віри на цих землях. Одинокими факторами, які рідко про національну приналежність населення на українських землях в цей час, була мова, народні звичаї і релігія. Можна навіть сказати, що релігійність, а радше прив'язаність до своєї релігії, були національною свідомістю в нашому розумінні. Прив'язаність до традицій і своїх національних цінностей українського народу були чи не одинокими чинниками, які допомагали українському народові відбити всі удари ворога в часах політичного занепаду і не втратити свого національного обличчя.

Насильно введення православної віри потрактував нарід, як наступ на його національні цінності і під проводом однієї провідної еліти — уніатських священників, почався загальний спротив народу. Однак царський уряд в поборюванні уніатів вжив усіх засобів тотального режиму і спротив народу мусів скінчитися невдачею. Багато священників опинилося на Сибірі, інші втекли на українські землі /Австро-Угорщини/, деякі перешли на римо-католицизм, бо римо-католицька віра була tolerated в Росії. Населення під впливом уніатських священників волило переходити на римо-католицизм, як на православну схизму. Це явище показалося дуже негативним, бо в процесі цього ми втратили дуже багато населення на Холмщині і Підляшші. За римо-католицизмом приходять польські священники, починається сильні польські впливи, римо-католицизм уназагалом має поляками і цей елемент поволі польонізується.

Крім віри, народ мав ще й інші національні цінності: мову, народні звичаї і обичаї. Нарід, керуючись здоровим національним інстинктом, скоро бачить в римо-католицизмі щось чуже, польське, а в православній вірі щось більш органічно зв'язане з собою, рідне і почин.

переходити до православного табору. Однак головне на польсько-українському пограниччі більша частина українців залишається такі надальше при римо-католицизмі і вона поволі підлягає польонізації. Цей процес польонізації в остаточнім своїм етапі триває і до сьогодні.

Вплив на окріплення польських національних позицій мала також I-а світова війна. Коли відступав російський фронт, російський уряд довів пропаганду серед населення, що німці нищать усіх православних і почав евакуацію населення. Понад половина населення опинилася поза фронтом і повернулася додому по розвалі східного фронту, а то й пізніше, або й зваргалі залишилася на СУЗ. Частина тих українців, які залишилися в страху перед німцями, переходили на римокатолицизм і так залишалися, а піаніші події вплинули на їх польонізацію.

Визвольна боротьба українського народу в рр. 1917-20 відбилася також сильним відгомном на цих, найдалше на захід вкоунених землях і пробудила наново національну свідомість народу. Однак ці всі найкорше опинилися в польській салямантині і приходять до польської окупації цих земель від р. 1918-29. Державні польські чинники поставили собі за ціль спольонізувати ці терени в першу чергу. Починається скажений наступ польської адміністрації, різних суспільних організацій на всі прояви українського національного життя Холмщини і Підляшшя. Польський уряд скоро закриває всі політичні і суспільно-освітні організації, українські видання, школи, забороняє вживання в українській мові, забороняє поширення будь якої української преси і книжки. Одним словом - всеціло нищать усі прояви національного життя, яке там гарно почало розвиватися після визвольної боротьби 1917-20 рр. Врешті починається наступ на православу віру, яку поляки вважали останньою перешкодою в польонізації. Різні пів-милітарні польські організації /кракус, отчельці, т. вунці/ беруть це завдання на себе. Узброєна польська товпа нищить церкви, побиває священиків. Розуміється, що український народ бореться з усім цим своїм національним адобуттям, однак легальними дорогами це неможливе. Належаватина боротьба ведеться в обороні православної церкви. Вона приймає характер організованої самооборони. Селяни твять варту, які мали пильнувати, чи не йдуть польські банди. Організують зв'язок з сусідніми селами. Узброюються в заховану зброю, гакося, вики і ціпи. Роблять засіки дрозди і в борон, уряджуть засідки і в багатьох випадках розбивають польські банди. Боротьба ця триває до самої польсько-німецької війни в 1939 р. До останнього часу вдалося населенню в дуже багатьох місцевостях оборонити свої церкви.

Польський наступ на національне життя на цих землях не дозволяв легальними зв'язками розвиватися політично і суспільно українському народові і тому твориться політична пустка. Пробуджений під впливом вивільних змагань і кличів революції, народ, а головне молодь, шукає різних шляхів до себевияву. Врак національно-визвольних легальних, чи нелегальних організацій гуртує молодь в комуністичній партії КПЗУ. Комуністи, знаючи добре психіку і настрої населення цих земель, не йдуть в розріз з боротьбою, яка тут ведеться, а стараються її очолити, або бодай пошкрати активно чи морально /пропагандою/, незалежно від того, чи це є відне, чи невідне з комуністичною ідеологією. Цією тактикою з'оджують собі симпатії населення і воно в більшості так заохилося аж до безпосередньої зустрічі з більшовицькою дійсністю.

Перед другою світовою війною, коли ОУН сильно поширюється на СУЗ, є тенденція опанувати також Холмщину і Підляшшя. Однак до війни вдалося опанувати лише деякі терени і там ОУН не одбула собі тоді домінуючого значення, тому, що там уже КПЗУ своєю тактикою одбула собі довіру населення.

По приході німців і влученні Холмщини і поважної частини Підляшшя до т. зв. ГГ, створюються нові умовини розвитку цих земель. Більша частина комуністів /членів КПЗУ/ втікає до ССОР, як до своєї держави. Там вони стрічаються безпосередньо з більшовицькою дійсністю і розчаровуються. Бачать, що комунізм у практиці інший,

ніж це голосили комуністичні ідеї. Ід-еяний елемент цих членів КПЗУ удержувався від комунізму і починав шукати іншої роз-
в'язки, яка лежить в інтересах українського народу. Інший елемент
втиснувся в російсько-більшовицьку державну машину і став до
її послуг. До цих зачисляємо безхребетний елемент, який керувався
лише н. живом, або елемент, некритично думавчий, який прийняв боль-
шовицьку політику механічно, як добру, слухаючи більшовицької про-
паганди.

За часів німецької окупації 1939/44 рр. національний розви-
ток українського народу цих земель іде скорим темпом вперед. Зни-
кають заборони польського уряду, які гальмували національний роз-
виток, з СССР втікає багато свідомих українців, інтелігентів, а
в першій мірі членів ОУН. Відновлюється українська православна
церква, школа і починається праця в суспільно-освітніх товарист-
вах. Проте розв'язку національної свідомості і політичної думки
іде дуже скорим темпом вперед.

Одиним мінусом в цьому процесі було те, що елітою, яка керу-
вала цим процесом, були звичайно емігранти, які після вибуху ні-
мецько-більшовицької війни вернулися домі. Вони більш вироблені
члени ОУН ніж ті, рівнож в іній частині українських земель - а на
Холмщині і Підляшші залишилися дуже слабкі сили, які вели суспіль-
но-політичну роботу, в багатьох випадках рідше за слабкі, щоб
могти надати відповідний імпульс суспільно-політичному життю
/Володавщина, Радзівщина, мала частина східної Біла-Підляська/.
ОУН в деяких теренах мала так мало вироблених членів, що праця
там ледви животіла. Найкраще це діяла внацька сітка ОУН серед
вільної молоді /середньосхідна, технічні і торговельні школи
та гімназія в Холмі/.

До закріплення польських позицій на Холмщині причинилися
також і німці. Німці виселили українське і польське населення з
Красноставського і Заміського повітів, а там поселили фольк-
дойчі. Частина українців з цих повітів була переселена в Грубе-
шівський і Томашівський повіти, а більшість в пов. Білгородський
в Білгородську пуду, на місце виселених свідці подяків. Тим дума-
ли німці вменшувати діяльність у цих лісах польської партизан-
ки /насадили терен ворожим населенням/. Однак населення муіло
звідси втікати перед терором польської партизанки в південну
Білгородщину. В цей спосіб викинено українців з повітів Замісь
Красностав і більшої частини пов. Білгород.

З хвилюючим вибухом німецько-радянської війни ослаблюється
контрольність німецького завілля і це створює підґрунтя до парти-
занської боротьби. Це використовувать більшовики і поляки. Вже в
1942 р. діють на мішаних теренах українсько-польських силні від-
діли АК - пов. Білгород /північна частина/, Томашів /північна і
західна/, Холм /західна/, відділи "БХ" і СБ та советська парти-
занка в пов. Володава, Біла Підляська, Радзів, Останині три повіти
були в цілості вже опановані більшовицькою, а частинно польською
/БХ - польські комуністи/ партизанкою до переходу фронту. В ра-
дянському повіті діяла в більшості АК. Польська партизанка вже
своїми, партизанськими методами проводить далі польонізацію у-
країнців, тобто кінчить це, що робив уряд Польщі в рр. 1918-39.
В мішаних теренах, де українці становили меншість, ці українці,
що вже були схильні до польонізації перед тим, польонізуються до
решти під натиском польського підґрунтя, інші вдаряють подяків, або
втікають в цілості українські села. В південній частині Холмщини,
в пов. Холм, Грубешів і Томашів українці шукать шляхів до само-
оборони. Творяться боївки під проводом ОУН, які починають керувати
самообороною, але в 1942 р. вони ще за слабкі, щоб стати на висоті
завдань. Це також старалися використати німці і створили холмську
самооборону проти поляків, але ця самооборона - як явище неорга-
нічне, і незв'язана з інтересами українського народу, не виконала
своїх завдань, але це гірше загострила польсько-українські відно-
сини. Починається цілий ряд польських терористичних акцій проти
українського населення. Поляки почали стріляти в першу чергу на-

230805

визначених українських суспільно-громадянських діячів, почавши віз активу села, а скінчивши на чільних ділячках, які тоді були на Холмщині, поли. Струтинський, др. Павлюк і ін. /Такий стан існував протягом 1943 р.

В початку 1944 р. починають на цілому терені діяти збройні боївки УНС-у. Оборону населення беруть на свої плечі перші, новостворені відділи УПА в південній Грубешівщині і Томашівщині.

ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ФРОНТ /1944 р./

В початку 1944 р. штаб АК в своєму оперативному плані поставив собі за ціль опанувати українські терени по р. Буг, добілісами від р. Солоніх, даліше "Полегонами" /большевницькими/ і лісами, та польськими селами в Кам'янецьчині і під Львовом мати зв'язок зі Львовом. Ціль плану - була опанувати Львів, як стратегічний ключ до опанування Галичини.

Полки, знаючи з розвідки, що на перешкоді стоять лише нечисленні відділи УПА в околиці Угнова і Рава Руської та боївки УНС-у в північній Грубешівщині, приступили до наступу, розуміється з переважаними силами, щоб виконати план опанування цього терену.

Однак терор АК змобілізував довкруги УПА цілий народ і народ з чим мав, разом з нашими збройними силами виступив на фронт боротьби. Наступ АК почався при кінці зими 1943 р. і в початку весни 1944 р. Наперекір сподіванням, АК натрапила на рішучий опротив з нашої сторони, якого вона не сподівалася. В десятироменні наші відділи виказали незвичайну боєвість і опанованість в бою, та одержали офензиву АК. Щоправда, в перших місяцях бою відділи АК досягнули певні теренові успіхи. В Грубешівщині, вище с. Долобичева фронт посунувся аж до р. Буга, на півдні досягнули с. Костятин, Ліски, Василів, і даліше до с. Річиче, Куравці. Але ці позиції були такі непевні, а втрати АК так великі, що АК на південному відтинку відступила трохи назад.

За цей час в теренах, опанованих УПА, організується революційним порядком адміністрація, нові відділи, очікується терен від німців і від гнізд польського імперіалізму, скоро перевишкочиться нові новостворені відділи УПА і в часах, коли заломлюється перший наступ АК, командування УПА вже має нові резервні відділи, які кидас на фронт. Приходить підкріплення і з Волині /загін Острівського/. На цілому відтинку фронту, УПА приступас до офенсиви і в кількох боях /Нобруж, Песадів/ на польський Велікдень, та в Дібріві і Річичах розбивають польський фронт і в українських руках опинився терен по р. Гучну від Грубешова аж до Лещова. Даліше в білль менш по довгій лінії фронту аж до с. Аршинця коло Чесанова в лубачівському пов.

Чисельно менші наші сили виказалися незвичайними і ми були здібні зайняти дальший терен, бодай чисто український. Однак командування УПА не вважало за відповідне, займання нових теренів. Головними причинами мабуть було не допустити до реалізації плану АК - зайняття Львова, а при поширенні фронту треба було б розкинути наші сили на ширшому відтинку і тим самим ослабився би фронт. Командування УПА вважало за невідповідне звертати головну увагу на польський фронт, натомість звернуло головну увагу на боротьбу з німецьким окупантом і підготовку до боротьби з більшовицьким імперіалізмом. Це і було причиною, що майже ціла Холмщина і Підляшся лишилися даліше в руках польських імперіалістичних вд. і большевицької партії. Розуміється, що АК даліше тероризувало залишене в їхньому заціпці українське населення, знищило у зброєні українські села, мордує поголовно українців. Лише в північній Грубешівщині УПА, лише наказу, опанувало терен по лівій стороні Гучни аж до містечка Грабівця.

Командування АК і надалі не резигнувало з свого плану і сконцентрувало в Білгородській пущі біля 16000 - нові відділи з центральної Польщі, які там перевикладувалися, щоб почати наступ "на Львів". Реалізації цього перевикладу німці. В травні кинули вони проти цих відділів армію Власова /туркестанців/ і ці розбили і розігнали АК. Так польсько-український фронт залишився на поданих вгорі позиціях з малими змінами аж до відступу німецького фронту в половині 1944 р.

230805 Під час переходу фронту відділи УПА дістали наказ відступати на даліше в своє загілля і в лісах передати, щоб фронт перейшов даліше. Деяким відділам прийшов наказ загізно так, що їх перехід фронту застав у відкритих теренах і вони мусили з відступаючими німцями чи з більшовицями зводити бої з ЧА/. В цих боях деякі відділи були розібрані /стріляні розбігалися по селам/.

Зупинявся це над долом українського населення Холмщини і Підляштя в часі від початку дій УПА до переходу фронту.

Українське населення, яке опинилося на теренах адміністрації УПА, виказало величезну державну ерілість. Нашу адміністрацію аразу прийняло, як свою і зарав після отворення нашої, так би сказати легальної адміністрації, внової її підпорядкувалося. Нема випадку, щоб хтось з населення ішов роз'язувати будь які справи до чиновників німецької адміністрації. Населення вдовні консолидується з усіми нашими потягненнями і замикається в собі перед зовнішнім ворогом. В ці терени втікає також дуже багато українців з поза фронту перед терором польських банд. Наша адміністрація розміщує їх серед населення. Місцеве населення підпомагає втікачів чим може так, що ніде в терені не чути жалів утікачів, що їм бракує якихось засобів до життя, або, що хтось їх не радо приймає. Все йде під ключем: "Усе для вільної боротьби українського народу!"

В теренів, опанованих АК, які були близько теренів боротьби, втікають майже всі українці за фронт, на українську сторону. Коку не вдалося втікти, підпорядковується польському підпіллю і вдає, що готов перейти на польське, та багато з них падає жертвами терору. На північ від Холма і на Підляшші залишається надаліше все українське населення. Там, чого українські терени і більшість німаних українсько-польських теренів займають більшовицькі партизани. Більшовицька партизанка прийшла в ці терени з Білорусі, а також зорганізувалася з втікачів з німецьких таборів полонених червоноармійців. Також комуністична партизанка мобілізує партизан з місцевих селян. Населення мусить пукати в більшовицьких партизан захисту перед польським терором. Зі своєї сторони більшовицька партизанка викидає проклам національної свідомості серед населення старається населення комунізувати.

Діяльність ОУН в теренах, опанованих АК і більшовицькою партизанкою до переходу фронту паралізується майже цілком. До самого переходу фронту діє лише Внацтво серед шкільної молоді в Холмі, Володаві і Білій Підляській.

В теренах нашого впливу ОУН перебирає в свої руки всю адміністрацію і керує всіма діями народного життя.

Холмщина і Підляштя по переході фронту до травня 1944 р.

Після переходу фронту Холмщина і Підляштя, а також частина Сакальського повіту по р. Солокія і Буг - згідно з умовою між Сталіном а комуністичним польським урядом - входять в склад комуністичної Польщі. Тенер на формування відносин на цих землях мали вплив: політика польського комуністичного уряду, польське підпілля і наша вільна боротьба.

Після переходу фронту відділи АК, як і адміністрація АК припинили, розчленувалися в терені і командування АК почало студіювати нові відносини, щоб опісля прийняти відповідну тактику боротьби з новим, більшовицьким окупантом. Тактика АК більш-менш о-

230805

формалася так: АК порозумівається з іншими підпільними організаціями в Польщі і в цей спосіб твориться ВІН. Босві відділи і беківки, як також уся підпільна адміністрація залишаються надалі і далі ведуть боротьбу з новим наїздником. Треба відмітити, що були спроби зі сторони польських підпільних організацій переговорювати з більшовиками /СССР/, щоб увійти в склад Тимчасового Уряду Польщі і цією дорогою опанувати ситуацію в Польщі. Більшовики ніби на такі переговори пішли, але фактично їм ішло про щось інше. В цій акції /спроби переговорів/ НКГБ розширює польський головний їх штаб ВІН-у і його арештує - і це все кінчиться загально відомим процесом Окуліцького і інших членів штабу АК в Москві. Арештування польського головного штабу знаєже діє наміри Москви і ВІН далі революційно-повстанським боротьбою веде боротьбу проти нового імперіалізму. ВІН також старається своїми діями опанувати адміністрацію, міліцію /МО/, УБП і військ. Польське підпілля не ставить рішучого опротиву заходам Тимчасового Уряду, лише старається опанувати всі ділянки життя в новоутвореній польській державі. На таку тактику пішли поляки тому, що керівні польські політичні чинники вірають, що в справу Польщі вмішуються Англія і Америка і смують більшовиків відступити з Польщі та віддадуть Польщу в руки польського еміграційного уряду /лондонського/. Рівнож ВІН не хотів перешкодити фронтові.

Що до українських справ, то старалися серед польського суспільства підкорити погляд, що Польщі належать, крім новопритулених до Польщі німецьких земель на заході, також і інші терени, в тому числі і українські, які до 1939 р. належали до Польщі. Щодо українських земель за лінією Керзона /на захід/, ВІН постановив в рамках польського комуністичного тимчасового уряду знизити наш самоотійницький рух /ОУН, УПА/. Члени польського підпілля ідуть до адміністрації і різних мілітарних чинників на українських землях і тут консолідується з комуністами в боротьбі проти нашого визвольного руху і всього, що можна назвати українським взагалі. Тим хочуть бодай опанувати українські терени в Польщі. Цей факт вказує засліпленість польської імперіалістичної політики, що врештот показували поляки вже не раз, бо єдналися навіть з найбільшим своїм ворогом - московським більшовизмом, щоб лише напхати наш визвольний рух. Тому наша боротьба за лінією Керзона і надалі має вигляд боротьби з більшовицьким і польським імперіалізмом.

Українське населення після переходу фронту вертається з теренів нашої адміністрації до своїх сіл: Білгородщина, Томашівщина, Грубешівщина, західня Заміщина і Красноставщина. Частина цих теренів на північ від Гучви опановує наша адміністрація. Більшовики /СССР/ використовують момент нашого приголомшення, а радше розсіяності після переходу фронту і це, що Холмщина і Підляшша були слабо опановані нами - і переводять там мобілізацію до ЧА, а члени більшовицької партії включають до польсько-більшовицьких поліційних частин і адміністрації. Польські більшовицькі банди /МО, УБП/, зложені до речі з самостійників, далі тероризують українське населення. Населення є вічно напружене, напечене, перемучене боротьбою, вже хотіло б якось захити спокійним життям. Це також використовують більшовики і починається виселення українців з Холмщини до СРСР. Населення іде без опротиву, щоб вже раз позбутися польського терору. Виселення почалося в осіні 1944 р. і тривало до весни 1945 р. Українське населення почало також виїждати з теренів, опанованих напівкооперативними УПА. Тут можна було виселити здержати, бо виселення було добровільне, але організація не зацікавила до цього рішучої постави, а радше потурала виселенню, мовлячи ми і так не потрапили оборонити населення перед польсько-більшовицьким терором. Лишилося лише небагато родин по деяких селах на схід від р. Гучви і кілька сіл над р. Бугом та в сокальському повіті /Галичина/. Рівнож не виїхало українське населення на північ від м. Холма та пов. Володана і Біла Підляська. Ці терени до переходу фронту були опановані комуністичною партизанкою, а опісля в УБП і МО були звичайно українці з цих теренів, ко-

лишні члени більшовицької партії. Польське підпілля /самостві-
ники/ перед переходом фронту тут не діяло і почало формуватися
щойно тепер. Тому на цих землях не було спеціально сильного теро-
ру над українським населенням і тому українське населення звід-
сі не виїхало, а більшовики це тоді /1944-45 р./ насильно не ви-
селивали. Українці виїхали туди лише з пов. Радзінь і Янів Любел-
ський, де було їх уже дуже мало. В цей спосіб дійшло до виселення
Холмишин. Виселені села сколашували /займали/ поляки, виселені
з СРСР. Так польське населення опанувало цілу Холмишину, визначе-
ючи терен на схід від р. Гучви, що був даний під безпечною кон-
тролем УПА.

230805

Праця організації /ОУН/ обмежувалася також до теренів діяння
УПА - сокальський, томашівський і грубешівський пов. по р. Гучву.
В Холмському і володавському повітах організація отримала по ос-
татніх подіях була лише незначна, діялася лише поодинокі члени
організації, частина з них виїхала до СРСР. Вернулася також зі
складу члени колишнього Зwiązku ОУН і осідали дома. Частина членів
ОУН, нацтва і людей в УПА з тих теренів була в терені діяння УПА.
Провідник Холмської округи не робив спроби зареєструвати по переході ф-
ронту організувати ці терени на нове і вислав у тім цілі бо-
йку Аструба і в нею членів організації з ціллю змонтувати на
нове вітку ОУН. В цій групі були переважно люди з цих теренів.
Цим людям виконати завдання не вдалося, на дорозі мали вони якісь
супотічки з Військом і вразі мусіли вертатися назад.

Щойно пізній осінь 1944 р. підійшло з Грубешівщини 5 людей
передти члени Зwiązku з Березнівщини Холм і Володава, а тоді
Влодко - член пропагандивної референтури при окрузі, інші члени
бойови ОБ при повіті. Ці люди започаткували на нове - роботу ОУН
на Підляшші. Завдяки їхній ідейності, жертвенності, працьовитості
невтомності і амбіції праці - наша визвольна боротьба на цьому
відтинку набрала розмаху.

На Підляшші приходилося жити від початку. Від освідомлення
населення, що вони в українці, і що це в Україна. Підчеркує, що ор-
ганізація ніколи не стала там на висоті завдань. Робота організа-
ції обмежувалася до вузького гуртка членів ОУН, до речі в більшо-
сті людей з Галичини, які в різних причинах не могли здобути собі
доріжжя населення. Населення, обмежене, впроваджене довгих років під
пільним політичним спекулянтами, було замкнуте в собі і ставалося
з недовірою. Впроваджені зими 1944-45 р. загострилася поразка біль-
ше терор зі сторони польського підпілля, а також і зі сторони
польсько-більшовицького уряду. Тут також поляки "білі" і "черво-
ні" хотіли тероризувати народ, щоб створити відповідну пошкоду
підложка, до виселення в СРСР, а есентуально полонізації мени сві-
домої частини населення. Населення, прив'язане до рідної землі,
бувало розв'язки. Цю розв'язку старалися дати більшовики, а дала
ОУН, втигачи народ у визвольну боротьбу в останніх роках 1944-
45.

Більшовики, як я вже згадував, частину населення виселили до
СРСР, серед решти населення почали творити ШІР, дали ШІР-істам
зброю для оборони перед польським підпіллям. Цим хотіли парадізу-
вати діяльність польського підпілля.

Однак населення, яке виїхало до СРСР, пізнало фактичний стан
в СРСР - нужду, рабство, неволю і про це писали до своїх рідних і
знайомих. Багато з них втікало назад і веде живу пропаганду про
відносини в більшовії. НКВД виділяло цих людей, тероризувало і силою
викидав назад до СРСР. Боялися, щоб не було тамких живих людей,
які показували б правду про СРСР. Втікачі в СРСР криються, злочинні
всіма особами опираються, щоб лишитися на своїй землі. Ці вла-
сні люди повели найбільш освіджуючу акцію серед населення і
вони наставляють населення вороже до СРСР.

Влодко і чотирьох його товаришів нав'язують орга-

нізаційну сітку, вилучають в терені поодиноких кошичних членів ОУН - інтелекту, яких знали всі школи. Здобувають зброю, машини до писання і перші матеріальні засоби. Ведуть серед населення пропаганду. Говорять, що вони є передова розвідка збройної сили українського народу - УПА, що УПА прийде в весну і оборонить населення перших терором, говорять правду про ССОР, а це потверджують опісля втікачі в ССОР. З початком 1945 р. починають пересуватися лещачи, відозви і т.п. і поїривати їх серед населення. Населення, розчарувавшись в ССОР, менш свідомо частини /та свідомі українці /одні і другі/ приймають ідеї нашої визвольної боротьби, однак переконані, що нашими революційними силами українського народу не вдасться повалити ССОР. Ставлять звичайно запити, що зробить УПА, як буде візна. Це початок створеного опісля надраному Підляштя /на Левада/.

230805

Після переходу фронту в південній частині терену далше іонус наша адміністрація. Большевицьки зразу не звертали уваги на цей терен. Польсько-большевицька адміністрація також була заслаба, щоб могли бодай трохи контролювати терен і там після переходу фронту панував відносний спокій. За організаційним поділом було тут два повіти: Грубешівський і Бельський, що отановили тоді Холмську округу. Точного складу проводів не знаю. Окружним провідником був тоді мав, заступником Святослав, рел. ОБ Крко, рел. пром. Яроном /імена Гупул/, військовиком Юрченко, інших членів проводу не знаю. Командиром сотні УПА, яка стало перебувала в терені, був Ягода-Черник. Інші відділи УПА відійшли на українські землі в ССОР, а якщо тут перебували, то лише доривочно. Зв'язок з проводом був пірваний і окружний провідник мав діяв довгий час в власній ініціативі. В наслідок цього деякі справи були ще розв'язані - напр організація не поведла жодною боротьби проти виселення Холмщини, переведено дорогою загальною мобілізацією організацію куреня УПА /чотири були сотні/. Це був мильний підхід до справи, бо мобілізоване військо не надається до партизанських дій в підбольшевицьких умовах боротьби. Цей курінь очолив Юрченко і мав перейти в волинські ліси, там перевиконати і вернутися на Холмщину. Мобілізація була дуже голосна і це розшифрувало НКВД. НКВД було рівнож поінформоване про план переходу куреня на Волинь і тому большевики розбили курінь зараз після переходу Буга. В бов вгнуто дуже багато стрільців /були без примітивного військового вишколу/. Це сильно відбилося на настроях населення і наставило критично до провідника мена багато членів ОУН, УПА а також населення. Зараз після цього Юрченко відійшов за Буг до команди групи УПА. По дозві зловало його живим НКВД. Юрченко пішов з НКВД на співпрацю і разом з НКВД починає облати на цілий терен. Треба зазначити, що Юрченко знав майже всіх людей, які вели активно визвольну боротьбу, зв'язки, наслідоміших і активних жінок селян. В наслідок облати падає багато людей, НКВД тероризує населення, організує сильну доносницьку сітку, родяться нові провокатори. Сам акт, що пішов на співпрацю високий старшина УПА і наслідки провокації - сильно залямують населення, воно втрачає довіру до мало знаних членів нашої визвольної боротьби. Варто підмітити, що населення цих теренів ще ніколи не було в большевицьких умовах боротьби і тому цей перший, та так болючий удар ворога, так сильно відбився на настроях населення. Однак можна в гордість підчеркнути, що ані народ, ані наші кадри в своїй масі не зреклися своєї самостійницької позиції. Після першого прополошення починають всі пораз то більше приходити до рівноваги і в бігом часу наша робота заново упорядковується і приймає відповідне темп. Це тривало впродовж пізньої осені і зими 1944-45 р. Як наслідок цих подій замишис лише - якщо це так можна назвати - ривор між окружним провідником меном і тими, що одобривали його потягнення - та наставили ними до мена критично, які приписували це все - як наслідки потягнень мена. Все це прибрало пораз гостріші форми і внаслідок цього правильний хід нашої визвольної роботи. Ком. Ягода і його сотня вдержали най-

більшу рівновагу і виказали найбільшу байдужість та злізистість до праці. Ком. Ягода старався держатися осторонь від внутрішнього тертя в організації.

Внутрішнє тертя ослабило внутрішню дисципліну в організації шириться недовіра, а наслідок неkontrolьності і "балагану" повстають надумані /організація мала великі матеріальні засоби для колгоспного фронту/. Це все це більше забавляло відносини. Провідники жев робить різні намагання, щоб уздоровити відносини, але це мабути їх це більше загострює.

Ранньою весною 1945 р. приходять на контроль в команди УПА-Північ ком. Вадим в цілі налагодження відносин і прилучення цього терену до Волині. По довгому переслуханні сторін розв'язує справу в цей спосіб: забирає на Волинь жана і інших членів окружного проводу, які були чоловіками особами незгоди, а також забирає більшу частину сильніших індивідуальностей. Треба зазначити, що в терені було багато сильних індивідуальностей, які тут прямо марнувалися. Оформлює новий окружний провід в жидів, які до того часу заховали найбільше нестральності. Окружним провідником був назначений д. Святослав, до того часу заступником жана, рес. СВ д. Зенон, до того часу член пов. рес. СВ в пов. Грубешів, рес. пропаганди д. Мрополд Вішовковик - д. Атоо, до того часу пов. пров. Бельського пов. Інших членів проводу не знав. Тепер отворено надрайон Грубешів, якому підлягали безпосередньо райони. Підлягало це не брано годі під увагу, бо творення цього району було коймо в початках і він мав підлягати Грубешівському надрайонові. Перед своїм відходом ком. Вадим ще силкав відправу надрайоновому і районного проводів в долобичівському лісі /мабути кінець квітня/. Тоді, коли була заповіджена відправа, НКВД робить наскок на збірний пункт /колонію Корчинок під лісом/ і там гине надрайоновий провід, крім д. Зенона і Атооса, які були в лісі разом з захищеними членами районних проводів. Згинуло тоді 14 осіб. Це була мабути воина, але хто воинав - досі не викрито. Ком. Вадим перед своїм відходом назначив надрайоновим провідником д. Зенона.

Щоб скріпити дисципліну і почуття обов'язковості серед членства, ком. Вадим видав кілька вироків смерті на тих членів, які допустилися надумати, цілковито занедбалися в праці, або тих, що не послушали останнього наказу - відходу на Волинь. Вироки якраз впасти на тих, що були критично наставлені до пров. жана, а доручення виконати їх - дістав д. Зенон. Вироки виконано на 4 чи 5-ох членах, але по відході д. Вадима. Це наставило протинно до цілої розв'язки справи критично до жана наставлених членів. Говорили, що справу розв'язав д. Вадим під впливом жана і що мовляв Зенон з той самий, що і жен.

д. Зенон створив новий провід і робота набрала нормального розмаху, але дальше це покутувало недовіра в організації, що створювало нездорову атмосферу праці.

Впродовж цього часу /до травня 1945 р./ терен, заселений українцями, звузився майже до Бельчини, а п'єстари по Гучву були під навою контролер. Виселення Холмщини стало деконаним фактом, але це чистина населення була на етапіях Бель, Угнів, Кристинів, Грубешів.

Впродовж цього часу польська адміністрація почала охоплювати терен. Уряд створив сильні відділи МО /30-50 осіб/ в Черничині, Крикові, Долобичеві, Баряжі, Бельзі, Кристиніві і Бабужці. Ці відділи МО за допомогою спеціальних "штурмувків" і співпраці з НКВД почали тероризувати і грабати українське населення, ніби в цей спосіб поборюючи над визвольний рух. Також НКВД, використовуючи частинне фаломання українського населення, в перших днях провонацій Ерчен-ка, створило в колишніх прокомуністичних елементах в с. Махнівку "істребітелів" - помічник НКВД відділ, зложений з українців. Ця група на скоро вросла в силу і давала населення в знак більше, чим саме НКВД.

Відділ Чернива-Ягода знищив ворожі центри в Черничині, Крикові, Махнівку і опісля в Баряжі. Цим значено найголовніші ворожі центри і спаралізовано ворожу діяльність, бо решта ворожих груп, крім НКВД і "штурмувків" зі страху перед УПА заперестала свою діяльність, пере-

230805

стала тероризувати українське населення. Ці наші акції привернули цілковиту різновату населення і створили нормальні умови нашої праці. Населення переконалося, що УПА фактично є в силі протиставитися ворогові і оборонити народ перед нацистською акцією ворога.

НАША ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА ПІСЛЯ ТРАВНЯ 1945 Р.

Я прийшов в терен /Холмську округу/ в м. травні 1945 р. вразу з дорученням налагодити з нашою стороною співпрацю з польським підпіллям на цьому відтинку нашої визвольної боротьби, поінструувати відділи групи Буг /з УССР/, які від командування УПА-Захід дістали доручення йти в рейд в Польщу, на Підляшша і один од. з Підляшша на Полісся, та пригладитися до відносин в терені, а з кож привезти ена до КП на відправу. КП мав відомості про внутрішні тертя в нашому нутрі в терені і що не знав про цю розв'язку, яку дав к-р. Вадим. Рівноз мав я прилучати цей терен до КП Закарпатської України.

В цей час д. мов відійшов уже за Буг. В терені ще діяли групи МО Барях, Домобичів, Бель, Кристиноділь, Забушка і провокативна група Креченка на чолі з ст. лейт. НКВД Леоновим та штурмука. Польсько-українські відносини налагодано скоро /відносно/. В цей час ком. Ягода робить акцію на Барях, де нищить МО. Решта МО /вище вичислені станиці/ заперестаютъ свою діяльність, трохи зі страху, а трохи в наслідок українсько-польської співпраці, бо в цих станицях МО був елемент АК-івський /самоостійники/. Терен майже цілковито очищується від ворожих груп. Діє в терені лише провокативна група Креченка, на чолі з Леоновом. Ця провокативна група нахекала до командування погранвійськ НКВД Сокала. Провокативна група Креченка покищо збирала в терені матеріали, мабуть, головилась до якихось основніших областей.

Тереновим провідником Грубешівського надрайону, а рівночасно реф. СБ був д. Зенон, реф. пропаг. Чмедик, господарчим реф. Нечай-Батько, військовиком д. Азос, УЧХ д. Світлана.

По моєму приході я зв'язався з ком. Ягодом і Зеноном, опісля і з іншими членами надр. проводу і райдуучими відділами з УРСР: з відділом Галайда II під командуванням Ворона /попередньо командував к-р Кукін, згинув уже по переході кордону, в Лубачівщині, в бою з НКВД/, відділом Шинія і Муновського. Ці відділи поінструовано про відносини в польських теренах та як Підляшші і вони пішли в рейд. Відділ Ворона вернувся по навад. В цьому відділі по смерті к-ра Куліша було невдоволення з новоназначеного к-ра і дійшло до цього, що стрільці вбили к-ра Ворона коло с. Шихович /чи Тахобіша/ на Ломинщині, в Грубешівському повіті. В цій справі переведено слідство. Слідство переводив представник ВО Буг д. Ярич, а к-р Ярич-Воронинський Зенон і к-р Ягода. Винних покарано та назначено новий командний з склад. Опісля прийшов з УССР к-р ВО-Буг Вороний. К-р Вороний розділив відділ на два підвідділи і один з ком. Чавсом відійшов в рейд на Підляшша, другий підв. від командування к-ра Сивого відійшов назад до УССР.

В відносно оскорому часі налагодано також польсько-українські відносини і прийшло до активної співпраці на польсько-українському відтинку. Переговори з ВІН-ом провадив д. Дунайський, опісля реф. проп. 8 ВІН-ом ми мали обмінюватися розвідкою, літературою, взаїмно собі помагати в боротьбі з УБП і НКВД, через них робити закупки потрібних нам матеріалів та мало діяти в майбутньому до цілковитої координації боротьби з більшовиками. З нашої сторони були домагання щоб діяло до переговорів між нашими та їхніми керівними чинниками, та щоб ВІН вступив до Фронту Повстанчих Народів. Представники ВІН-у ніби одобривали це і говорили, що їхній провід також має ці самі наміри, але завжди з цим відтягали і остаточно до таких переговорів з представниками польського підпілля не дійшло.

Після налагодання цих справ я був на стрічі з пров. Стагом і

після того прийшов знову д. Дальний /роз. 08 при КМ/ з Грубенівським надр. і я в липні був назначений провідником терору. Терор знову став округом, в склад якої входив Грубенівський і Підляшівський надр. Окремого проводу округу не створено. І д. Зелон були членами округного проводу і різночасно керували Грубенівським надр. Щоби остаточно опаралізувати діяльність ворога, потрібно було це знизити провокативну групу Врченка, яка була дуже активна і розпоряджала сильно розгалуженою донощицькою сіткою. Це вдалося зробити к-рові Ягоді. В полспіні серпня він робить засідку на посі на північ від містечка Варшав і нищить цю групу НКВД. Тоді загинуло 17 неактивніших членів цієї групи, в тому числі ст. лейт. Леонів і Врченко. Живий утік лише один провокатор Габдошко. З налі руки попадають різні партійні матеріали НКВД, в тому числі також ціла донощицька сітка в терені. З цей спосіб донощицька сітка НКВД була розшифрована. Найбільш активних донощиків НКВД, через яких впливались люди, звідведено /кільканадцять - на сто шістьдесят кілька серед репти проведено освідому роботу, щоби їх направити. Розшифровані доношки були нам уже не страшні. Нам дає ліквідації провокативної групи Врченка і раціоналізація донощицької сітки НКВД дуже корисно вплинув на настрої населення і на дальшу нашу роботу в терені. НКВД втратило свою базу, донощицьку сітку і заперестало свою діяльність. На польському відтинку співпраця, польсько-більшовицькі відділи МО за викистком Кристинополя і Забужа майже не діяли. Же в 1945 р. робить боїзна СВ засідку на посі Варшав-Белз і нищить славного терориста, ком. МО в Белзі Галіцького, членів УВН з Грубеніва і двох поручників УВН з міністерства, та членів МО, разом 6.20 осіб. Населення переконується, що УПА потрапить оборонити його перед ворогом і це це більше адноє народ з визвольним рухом. До кінця нашої діяльності є дуже мало випадків провокації, чи донощитва, а звичайно всі селяни, яких ворох силою ангажує до донощицької сітки, зголошуються до компетентних організаційних органів і заявляють, що доносить не будуть. По правду, ворог кидас в терен до спеціальних відділів ВП і НКВД /1945 р./ в цілі розроблення на терену та ведення боротьби з нашим рухом, але це ворогові не вдається. По правду, в наслідок припадку наша вивольна боротьба по терпіла поважні втрати: під час облоги в с. Жвантині /мають положити воярина/ загинув к-р КМ Ягода-Черник. К-р Ягода був дуже поважним індивідуальністю, тішився великим авторитетом серед населення і революційних кадрів, алавався в багатьох боях і втрача його була дуже болюча, сам він був незаступним. Після його смерті вд. Бовки розділено на 2 частини: Бовки I і Бовки II. Бовками I командував к-р Крапка, Бовками II к-р Баранний. Вд. Бовки I відійшов в роз. на Підляшша, а Бовки II залишався в терені. В осені вд. Бовки II, вд. Галади під командою Шпиля і боїзна СВ розбили МО Забужа і Кристинополя та звільнили селян зі стадії Забужа, які до цього часу чекали це на транспорт /селяни, виселювані зимою до ССРС/.

Через ціле літо 1945 р. з Грубенівському і Томешівському повна пустота, виселених теренах, на схід від Гучви кватрували відділи доноських Ковчків. Вони мали там косити сіно і різночасно паралізувати нашу діяльність. Однак під впливом нашої пропаганди і ровиса з українським населенням вони не втраляються і не стараються нам гходити. Але за їх плечима вертається частина польського населення на ту /східну/ сторону Гучви і тут вже осідає. Опісля більшість цих поляків співпрацює з нашим рухом. По злизах вертається з західного фронту ЧА. Організація приготувала пропагандивну акцію серед Чармійців, але її вловні не проведено, бо ЧА проходила лише одним напрямом: Замість-Угринів-Сомаш і дуже коротко - так, що зроблено лише частину запланованої раянних пропагандивної роботи.

В надрайоні Підляшша організація з веснов 1945 р. похвалала свою роботу. Набирається нових підпільників. Згідно з інструкцією від округного проводу твориться поодинокі резерватура і на них розкладається поодинокі діли організаційної праці. В другій половині весни приходять рейдуючі відділи, які перебували в терені аж до кінця 1945 р. /вразу були Шпиля і Бумського, опісля Крапка і Чавса.

230805

Поява відділів дуже корисно вбивав на населення і на поварами нашої роботи. Відділи УНІ зразу болять показуватися в терені, описи починають діяти, але свою діяльність спрямовують не проти населення, а проти УПА. Тим населення відпружується. З початком осені рій Кіндрата з вд. Крапки нищить в терені ком. склад П/ВН Вождова і УН-Істів, разом 6.20 осіб. Від того часу УНІ майже не показується в терені. Поява УНІ на Підляшші також змушує ВІН числитися з нашим рухом і доходить до переговорів з представниками ВІН-у і до налагодження польсько-українських відносин. Тимчасово польське підпілля перестав тероризувати українське населення. УПА і місцева організаційна бойівка розбавлять в деяких селах ШР, інші самі здають зброю до УНІ. Рівно УПА як бойівка злімадувала кілька польських грабункових банд, які під марков польського підпілля грабили українських селян. Українське населення, бачучи конкретно, що УПА стоїть в його обороні і є фактично силою, починає консолідуватися з нашим визвольним рухом і пораз те більша частина селян активно у всьому співпрацює з нами. Зразу населення не хитастоя, не в стаде, під впливом різних подій змінюється, та чим далі, то раз більше гартується в боротьбі і стає пораз кріпше на визвольних, самостійницьких позиціях.

В другій половині 1946 р. з рейдуючим вд. УПА пішов на Підляшша д. Пластун /орг. реф./ з Грубешівського надр. для проведення контролю в надр. Підляшша і налагодження орг. роботи. Коли д. Пластун поладнав уже ас. справи і мав вертатися назад в Грубешівщину, був разом з надр. пров. Підляшша Хмаров /владком/ заскочений карес УНІ і оба здаються живими в руки ворога. Описи д. Хмара втік і його публікують УНІ-істи, а Пластун засуджено на кару смерті і розстріляно. Оба видержали тортури і не зрадили організаційних таємниць. Д. Хмара був найповажнішим працівником організації на цьому терені і тішався найбільшим авторитетом і тому його втрача на цьому відтинку нашої боротьби була дуже болючою. Провідником цього терену по його смерті був д. Шпиль /прив./, до того часу реф. об.

Треба підмітити, що наша визвольна боротьба на Підляшші мала цілком інший характер, як на інших українських землях за лінією Керзона. На інших українських землях за лінією Керзона наша боротьба мала фактично характер державний і наш підпілляний уряд є сповняв роль державного уряду над українським населенням. На Підляшші ведено боротьбу з підпіллям, а не нищено польсько-більшовицької адміністрації і польсько-більшовицький уряд дальше діяв.

В 1946 р. вже було ясним, що польсько-більшовицький уряд, щоб винести наш визвольний рух за лінією Керзона, задумує виселити цілком українське населення до СРСР, щоб тим разом винести ба базу нашого руху. Кіж т. зв. урядом НРСР з польським комуністичним урядом проходить у тій цілі до договору. Від міністерства закорд. справ т. зв. УРСР приїждять виселенці комісари, польська урядова преса починає пропагандистську кампанію за наїедом до СРСР і в парі з цим ідуть збройні військові сили. Організація стала на становищі, щоб всякими силами боронити прав українського народу до своєї землі. УПА і ОУН приготувались до рішучої боротьби зі силами ворога, які мають насильно викидати українське населення з рідної, батьківської землі на тулячку до СРСР. Українське населення зайняло також рішучу поставу до виселення. Ніхто не хоче їхати. Населення рішається всякими опособами ухилятися від виселення.

В Грубешівському надр. це від початку зими 1946 р. де Грубешівський вд. НРСР та "компанія" ВП. Цілі верста розробити терен /побудувати донощичку сітку/ і остероризувати українське населення, щоб тим разом підготувати ґрунт для виселення до СРСР. Никім діє до кінця виселення до СРСР. Однак розробити терен ворогові не вдалося. Ці ворожі сили граблять українське населення, тероризують найбідніших селян, а головню тих, на яких мають якісь дані, що вони співпрацюють з нашим визвольним рухом. Вд. УПА і босві групи організації мали ряд дрібніших сутичок і кілька поважніших боїв з

45-46
230805
ворогом. В зимі, з початком 1946 р. був в терені к-р Орест 1 я перебран з його доручення КВ на час, доки на цей пост не буде при-
сланий якийсь командир. /КВ я мав керувати крім свого поста те-
ренового провідника/. До УПА також приділено боївку Зірки, яка ді-
яла під Грубешовом, бо її характер був цілком військовий. До цього
часу та боївка належала до СВ 1, підлягала д. Зенонові. Цей відділ
носив назву Вовки III. В цьому часі /перед виселенням/ УПА мала
біл з НКВД в Ікшвицькому лісі, де вбито майора, команданта НКВД
в Грубешові, опісля в Долобачівській лісі знищено частину ПУВН
в Варешині, розброєно ВП в Космаві і Насоломичах. Рівноз прийнято
до бон між підв. Вовки III а НКВД в с. Лісках /26 лютого/. НКВД о-
кружило наш підв. і знищило. Згинув к-р підв. Вовки III Гайда і
к-р ад. Вовки I Крапка і майже цілий підв. Вовки III, разом мабуть
30 людей. Це була дуже поважна наша втрата. Люди, які згинув, вела-
лися в бою з окупантом в обороні українського населення і на-
слідки цієї втрати дуже переживало. Перед виселенням акцією зміне-
но ще референта пропаганди на місце д. Чмелика Вістас надр. проп.
д. Дунайський, який цього року на відправі в осені, яку переводив
пров. Стлг, був назначений членом окружного проводу. Це від зимі
розпочато підготовку до боротьби з виселенням акцією. Проведено
пропагандистську кампанію серед населення в цілі підтримки населе-
ня на душі і інформовано населення, яку воно має зайняти поставу
до виселення. Населення було одещидоване не їхати, втікати, ховатис-
я і різними іншими способами ухилятися перед виселенням.

46
Ранішою весною ворог кидас в терен уже більші сили: два пол-
ки ВП і кілька компаній ВОП, які разом з цими, що вже отаціонували
в терені, починають тероризувати і грабити українське населення,
та наш рух. Однак акція була звернена в першу чергу проти населе-
ня, щоб його стероризувати, аневірити в можливості оборонитися і
цим отворити відповідну психозу для переведення самої акції.
Сама виселенча акція почалася рівночасно з терористичною акцією
з двох сторін: від Грубешова і від Угнова. Польсько-белзьке військо
уряд, щоб краще використати ВП в акції, розогривав серед воєнків
національний повінізм і наставляв на боротьбу з українством вза-
галі. В грабіжницьких акціях давав волю всяким. Польські воєнки
грабують людей, наслідують жінок, вбивають багато невинних людей,
в тому числі жінок і дітей. Ця акція вразу захитала стійкість у-
країнського населення і воно починає виїздити з околиць Угнова,
Грубешова і з чотиронку Безд-Варня-Забужа-Кристиниці. Але
дальше під впливом боєвої постани наших кадрів та боїв, які вве-
дено з ворогом та багучи конкретно, що можна ухилятися від насе-
лення, населення починає втікати на північ на Холмичі, в поль-
ські терени і де були ліси - то в ліси, щоб там перебути час акції.
Важко згадати частину терену /звідки їхало населення/, крім пів-
нічної Грубешівщини, були в такому положенні, звідки не було
люді населення втікати.

В час виселенної акції на боєву роботу крім відділів УПА
переставлено також усі боєві групи організації - б. СВ /які в
цьому терені були великі і мали характер також боєвих одиниць/
і теренові боївки. Почато нищити мости, залізничні рейки і заліз-
ничні мости, аде найважливішого залізничного моста на Лузі вже не
можна було знищити /був добре стережений ворогом/. Знищено лише
на Солокії. Проведено ряд дрібних: боїв і кілька більших боїв
та дві акції на базі ворог /Вербоковичі і Хоробрів/. Однак наші
сили були за слабкі і умовини від критого терену не дозвляли ціл-
ковито спаралізувати виселенчу акцію. Ворог старався скоро направ-
ляти воєні пошкодження в комунікації і куди лише було можливо,
відсилав населення до ССР. Такий стан тривав до кінця травня.
При кінці травня від польського підпалля ВІН була пропозиція про-
ведення спільної акції на ворожі сили і установи, які шкодили
польському і українському народові в м. Грубешові. Нам було під
рукою не вигідно робити таку акцію, бо після того можна було

230805

Складатися повинно з двох частин з обох сторін ворога, а це відтягнуло наші сили на якийсь час від боротьби з виселенням. Треба було скупити боєві групи і відповідно підготуватися до самої акції і хоч би до зустрічі з сусідами, щоб бодай трохи відте розвезення тативно. Але акцію рішено перенести, щоб закінчити працю з польським визвольним рухом і щоб на цьому відтинку була якась поважна робота, яку можна би було описати відповідно використати на політичному відтинку. Чи описати буде подібна можливість, годі було передбачити. Акцію проведено 28 травня, зараз після акції ворог кинув в терен нові сили в погоню за нашими відділами. Ворог, воюючи з нашими малими групами, мав перевагу, бо наші сили розбиті, а радше розкинуті і під його натиском діють неkoordinовано, ні дірво. Зараз побачив що іншого. В допущуванні за нашими групами ворог ідеє тільки частини БВН ВП, призначені виселяти населення. Після акції на Грусові та на слідуючий і третій день були бої з польськими групами УПА чи Б.СБ, але остаточно наші боєві частини відбилися і зникли. Обидва, які проводив ворог, дуже некарисно відбилися на дальшому ході виселення акції. Населення з пустарів і дісів мусило вертатися додому, бо ворог оперує наші, як також в терені, на яких були лише поляки. В цих теренах почався також облоги і польсько населення боялося передерувати наших селян. В дальшому ворог, не понаслідуючи на наш слід, почав дальше виселяти населення, рівночасно оперуючи в терені, де попередньо ховалося населення. Не бачучи можливості дальше втікати, населення закломається і починає виїждати. Однак речинець виселення був лише до 15 черня і ворог не вів уже зновні використати закломлення населення. Польсько-більшевицький уряд ще підчас виселення приготував колоністів, звичайно поляків, виселених з СССР, яких зараз по виселенні українців ми ми поселити на закладені господарства. Ми би запобігти цьому, почато палати закладені українцями господарства в перших колоністів вигнано. Ренту, бачучи горіщі села, не мали вже охоти їхати на Україну.

Після закінчення виселення /18. VI./ було в терені з тими спокійно. ВП вибралося з терену майже зовсім. Цей час використано на реорганізацію організації і відділів УПА та пореєстраку в такі форми, щоб було можна діяти в нових відносинах. В загальному залишилося це до 10% населення. Разом з населенням виїхали майже всі названі члени організації, а також більшість інших проводів названих клітин - старичи: старичні, старичні інформатори, кучери. З членів вищих орг. клітин виїхав /едезертирував/ д. Батько - госп. реф. при надр. і д. Бунко - зброяр при ІВ. Згинули в боротьбі з ворогом: надр. орган. реф. д. Атос, к-р від Кропива, к-р від Лев /оба в бою з НКВД/, рай. реф. СБ Віктор, рай. орг. реф. д. Височан, рій винні в Імітківській лісі /пострілялися в кривці/. Цей рій складався з більшості з стрільців з ОУЗ і мав на собі легендарну славу. Крім того згинуло ще багато підстаршин і стрільців УПА і членів ОУН, чи бойовик - в різних обласях, бунтиках чи заскоченнях, однак то мого числа зараз не могу подати. Само українське населення і частини вадрів зразу чулися якось непевно, але згодом почало прикидати до нових відносин.

В першій половині липня почав ворог нову акцію, яка займалася під назвою книжної кампанії. Акція була звернена в першу чергу проти нашого визвольного руху. Ворог почав облоги на цілому терені, почавши від р. Гучин, опісля евакуїрував по селах і одна частина оперувала по селах в терені, друга займалася збором книг. Наша визвольна боротьба по правду поважний вступ на мала, але терен був так захищений, що з нашої сторони не можна було провести широко записної акції проти збору книг. Ворог кинув в терен також багато робітників з центральної Польщі, але більшість з них, бачучи нашу діяльність, скоро з терену потікала. Ворогові вдалося лише в повні книжки лише в кількох селах, де цим заволодів війська, а ренту зібрало також українське населення, чи польські селяни в сулідуючих з нашим тереном польських сіл в порозумінні з ними. Частина книг дивилася на полі.

В часі живної кампанії, крім дрібних сутичок з ворогом, проведено акцію /УПА і б.СБ/ на станцію ВОП в Будорковичах та на БП в Варячі і Гільчі. Ворог намагався дальше засолити терен польським населенням, але наша протидія це перекреслила. Населено лише два села під Грубешовом над Бугом: Сліпче і Гомів і звідтам ми вже колоністів не виганяли, бо ці села під стратегічним оглядом не мали для нас жодного значення.

230805

Виселенча акція на Підляшші почалася дещо пізніше, як в Грубешувщині і обмежилася лише до кількох волостей в пов. Володава точніше до терену, де концентрувалися осередки нашої боротьби. За зиму і початок весни підійшла на Підляшші збільшилося до 70 людей, крім цього були ще районові випадові боївки, члени яких були легально. Коли почалося виселення, організація була за слаба, щоб могла ставити збройний спротив ворогові, тому саме виселення виглядало інакше. Однак організація підготувала відповідно населення, яку воно має зайняти поставу до виселення. Зразу населення під впливом терору ворога починає виймати, але опісля виходить зі стану першого приголомшення і, підтримуване організацією, починає втікати в ліси, в польські села і багня та там ховається від ворога. Це перешкодило ворогові в плані переселенчої акції і до 15. VI. 1946 р. ворогові вдалося виселити лише частину Володавського пов., а решта терену була неторкнута. В той же час, що і в Грубешівським надр., починається тут життєва кампанія. З нашої сторони знаходиться провокатор, д. Чумак, стрілець з вд. Шпили, задіяний тут на дігування. Він був якийсь час в-ром б.СБ і знав особного всіх членів підійшла, багато левих домівок, орган. зв'язки, зв'язкові пункти і ін. Коли він зголосився до УБП, зараз почав їздити з УБП і робити обдани. Почалися наскоки на домівки, де перебували різні наші осередки, арештування людей, які з нами співпрацювали, терор населення. Удар був несподіваний і ворог був в найбільш чужій місці. З зв'язку з арештуваннями почалися нові воєнні. Це захитало довіря населення і моральний стан членства та підійшла. Організація в часі живної кампанії почала на Підляшші першу пробу поважного навіска ворога. Ситуацію це ускладнювало це, що в наслідок провокації діяли зв'язки, поважна частина людей не могла добитися зв'язку зі своїми зверхниками, бо попадали також в старі постої і домівки стріч, чи кватир. Це довело до заломання дальної частини членів підійшла, вони дезертирують і стараються легалізуватися, а кілька зголосилося до УБП і пішло на співпрацю з ворогом. В часі живної акції це перебував в терені вд. Чавса. Ситуація для нашого визвольного руху була дуже прикра, але організація, як цілість, витримала цей натиск і лишилася вагатована до дальшої боротьби. В наслідок дії ворога згинувло кількох членів підійшла і вд. УПА жінка та попала в руки ворога реф. УЧ при надр. д. Оксана. Життєва блокада закінчилася в половині осені і в терені вже до останньої виселенчої акції в 1947 р. був відносний спокій. Діяло лише ПУБП Володава і іла Підляська.

Після закінчення німецько-більшовицької війни польське підійшла почало активно діяти проти тимчасового польсько-більшовицького уряду, як також старалося шляхом проникання в нутро, опанувати адміністрацію, РО і УБП, а також БП. Це звичайно адалося зроби в більшості випадків. Польсько-більшовицький уряд кидав на боротьбу з самостійницьким рухом ПУБП і старається опанувати УБП своїми людьми /комуністами/, найбільше такі старшинами ПУБП. В 1946 р. ідуть торги в справі Польщі між СССР і західними великодержавами. Польське підійшла є в цьому році дуже активне, щоб довести світові, що польський народ не погоджується в польсько-більшовицьким урядом. В половині 1946 р. доходить до "референдум", опісля в змні до виборів в Польщі. Польське населення і підійшла переконаніся, що дорогом виборів не вдасться нічого в боротьби в мовах виборчої практики в більшовії, а лише дорогом боротьби. Впродовж 1946 р. це загально вірила в інтервенцію Англії і Америки в польській справі, а по виборах, що Англія і Америка змусять до перепроведення нових виборів під їхньою /англій-

230805

ським контролем, щоб мати відповідний вплив на населення, польське підпілля діє далі. Але коли вже було ясним, що більшовики не підуть на уступки, а Англія і Америка не думають допомогти за польську справу, командування ВІН-у шукає іншої розв'язки. Орієнтація на посторонні сили, а опісля їх постеза до польської справи розчаровуєть польський нарід і самостійницьке підпілля. Це використовує уряд і проголошує амнестію /акція "увільнення полонених"/. Ко-різникство ВІН-у починає після амнестії переставлятися з революційно-повстанської боротьби на керування везвольною боротьбою в підпіллі. Після заключення співпраці з УПА - ВІН не резигнує і на-далі в українських землях, які входили в склад Польщі до 1939 р. де на нашому пограниччі цілі справи на віддаються, щоб не роз-дрозувати польсько-українських відносин. Про це також не пишуть в теренових виданнях, які могли б потрапити в наші руки. Однак про-паганду серед кадрів і населення в цьому напрямі ведуть даліше і в цьому часі стараються бодат опанувати українські землі за л. Керсона. Це роблять різними дорогами, а стараються робити так, щоб ми не могли цього помітити, але "шлях з мідка лизіца", також і це можна було запримітити.

До найбільшої співпраці в нашім окрузі дійшло в 1946 р., в Грубешівщині. Українське населення хрвається перед виселенням у польських селян, спільні акції, наші ранені лікуються в польських теренах, по виселенні польські селяни на опілку вибирають для УПА залишене українцями збіжжя. Після виселення за поруком ВІН-у вер-тяться польські селяни на українські терени /збіжжя втекли в 1944 р./ і опісля так співпрацюють з нашим анзовольним рухом, як і українці. В кадрівні відділення польське населення було поміняно з українським цілий час і співжиття між населенням не змінялось в наслідок порозуміння ВІН-у з УПА. Хоча було співпраця в ВІН-ом однак різні елементи з ВІН-у, як дало бачити, що це може проити безкарно /коли не було в терені УПА/, даліше грабили населення по різних закутках терену. Найбільше дався з атаки населення те-рор зі сторони польського підпілля на північ від залізничні Ве-ресть-Меліричча, де не сягав наш рух.

При кінці зими 1947 р. в сусідніх польських теренах ВІН-у вже не було /збройних відділів/ і тим самим перорганізуються офіцій-ні зв'язки з польською везвольною боротьбою.

В другій половині осені 1946 р. ВІН, яке пероводило т. зв. живну кампанію, вибирається в терену /Грубешівщина/. В кількох місцевостях залишилася до велика кількість, яка зайнялась ви-лючно молоченням і відставанням збіжжя /Сабетя, Гільче, Короб-рів/. Організація і УПА скоро впорядковують свої внутрішні справи розміщуються відповідно з терені людей і приступається до підго-товки до зими. Ми сподіюся, що в зимі зорог розлігне нову, нова-ну акцію в цілі шадення нашого везвольного руху. Спеціально Гру-бешівський надр. був би на випадок такої акції в дуже трудному положенні. Це терен безлісний, в якому цілість нашої роботи опира-лася на населення. Тенер, коли була лише частина населення, було б зорогові дуже легко перешукати залишені господарства. Новим нашо-м було мали бути кріпакки, незалежні від села і земляки по лісах, де мали б ми перебути час натиску ворога. Премішати це в широких масах було майже неможливим, але інших можливостей не було. Іншими кріпакорської системи були: за малий час на їх будову, в теріалній недостаті і кайголовніле - кадри не були правича-ні до кріпакорської системи.

Та зима пройшла спокійно. Крім кількох поїздок УПА і ВІН, чи-ВІН - до рекі слабах - ніхто не показувався в терені.

В зимі почали широко говорити, що більшовики, щоб остато-но зникати наш везвольний рух в Польщі, виклинуть всіх українців з українських теренів, щоб УПА позбавити бази /народу/, на які опи-рається наша діяльність. Приходить до офіційного договору між СРСР, Польщею і ЧСР в цілі співпраці в поборванні нашого везволь-ного руху. Тоді вже став ясним, що ворог задумує розпочати остато-

ну боротьбу проти нашого руху. Вешті ранньою вранню приходять вістки, про виселення лемківщини. В терені йде гарячкова підготовка до виселення акції. Найбільшим браком у підготовці був брак товдів на роблення більших запасів і їх короткий час. Наші завдання були такі з самі, як попереднього виселення, не допустити до викинення українського народу з рідної землі і до заселення колоністами. Тепер командування над вд. УПА перебрав в-р Беркут /Борон/, осінню 1946 р. призначив з ВО. Рішенням окружного проводу всі боєві групи на час першого натиску ворога мали відійти в польські терени і звідтам робити наскоки на ворожі групи, які будуть виселяти /шло про поширення терену боротьби/. Українське населення цей раз уже загалося, не зайняло рішучої постанови до виселення. Було загальне переконання, що зараз не вдасться зберегтися перед виселенням, хоча багато було таких зденидованих за всяку ціну не йти. Наша тактика - рейди вд. - опиралася на тім, щоб розкинути як найширше нашу боротьбу з ворогом і змусити його звернути увагу на широкий терен і тим самим мати більші шанси бути невловимим і мати більшу свободу діяння.

230805

Однак перед самим виселенням був в терені ком. Орест і згідно з його вказівками вд. мали залишитися в терені і вважати за боротьбу. Це становище опиралося на тім, щоб не залишати населення, піддержувати його в боротьбі з ворогом. Головна наша ціль, якій і не вдасться вдержати населення, маніфестувати напосм боротьбою населення большевиків над українським народом.

В перших днях червня появилися в терені Грубешівщини перші частини ВП, а за тиждень була вже ціла дивізія. ВП зразу опанувало цілий терен, кватирувало по селах, що кілька днів змінюючи місце постою. Почалися облоги на ліся, ліся і села. Сили ворога в його тактика не дозволяли нам сконцентрувати наших вд., чи навіть вловити їх зібрати і робити якісь поважніші протнакції. В перших днях акції з нашої сторони були нованні жертви. Кількох отримували допити на тортурі і починають опити, тому з них ніщо, чи осередків, які вони знали, мусять всі втікати і зичайно такі люди йдуть самотійно на польські терени. В рейд в польські терени пішов лише д. Зенон /реф. СБ/ з двома бойовиками СБ і частина вд. Часа відійшли на Підляшша. ВП тероризує населення, арештує багато селян за співпрацю з УПА, грабують села і починають виселяти "на захід". Населення, бачучи, що не має жодних можливостей ухилитися, їде /сховатися, чи втекти з рідного було неможливо, бо терен був так захищений, що - не маючи відповідних криївок - не можна було ніде навіть поодиноким людям сховатися від ВП/. Виселення шло дуже шкоро темпом так, що за місяць був виселений цілий терен. Зразу це в кожному селі залишилося по кілька родин. Рівночасно поважну частину сіл заселено колоністами і в більшості випадків уряд давав їм зброю /ОРМО/ для боротьби з нашим рухом. З нашої ініціативи в часі виселення не було жодних поважніших боїв з ворогом. Були лише дрібні сутички з ворогом, накинени ініціативою ворога. Лише реф. СБ д. Зенон в часі рейду задержав поїзд на лінії Белз-Тан-Ст., на якому знаходилися отороку дивізійного штабу з цивільними подорожними зробив мітинг, та зробив наскок на містечко Краснабрія /пов. Замість/. При кінці липня д. Зенон перевів акцію до ОРМО і ВП в Угринові, опісля на ОРМО в Старому Селі і Річині. Рівно поодинокі групи почали в різному терені падати захищені українським господарства і виганяти колоністів. Цією акцією вигнано майже всіх колоністів з терену, з винятком лише кількох сіл, які були головними опірними пунктами ворога /Ядтин, Угринів, та містечка, де поретим були опірні пункти ворога/. Акції з нашої сторони зробилося час, коли послабилося чуйність ворога /говорю про акції на ВП, чи ОРМО, бо інші - палення - роблено через цілий час/. Після перших основних облог ворог думав, що наші сили вже розбиті і поодинокі групи не сидять по криївках чи хриються в інших місцях. Ісод акції з нашої сторони вд. розпорозувалися в терені, або відходили в Польщу, бо ворог знов роз-

230805

до цих основних об'єктів по лісах і лісах. Опісля це зроблено по-
 нину засідку на носі Грубенів-Наряз, де розбито з авто ВП. Ворог
 мав около 50 людей вбитих. З нашої сторони згинув к-р Дуда. В
 загальному наше положення було дуже важке. В наслідок об'єктів і
 жертв рвалися стазо зв'язки, багато вояків замірувало стало між
 ворогом, чи в польських теренах, без жодного зв'язку з своїми
 ескадронами. В жнива ворог виселив це рвану населення /наше
 воїх/, не було харчів, а якщо щось це десь і можна було дістати,
 то завжди їх треба було прямо здобувати і дуже часто це коштув
 ло жертви в людях. Зсиди можна було налізти на засідку. ВП в бо-
 ротьбі з партизанкою здобуло яко великий досвід, а можливість
 більш планово протидіяти в нашої сторони - додавала йому відмі
 ги. В вересні приходять в терен це нові сили ВП і починаються
 це більш грунтовні об'єкти. Згідно з інструкціями, організація ма
 ла приготувати засоби і країни, щоб можна було переманувати
 якісь частини людей, які мали лишитися для дальшого ведення бо-
 ротьби, що зробити з рвантв людей - мав рішати КН. Справа людей
 була дуже актуальна, що зближалася зима і щоб це справу розв'я-
 зати, треба було часу /беру під увагу, що треба було пошукати
 з усіма групами, а якими не було зв'язку/ і додому падали мерт-
 ви. Інструкція про розв'язку справа людей прийнята в вересні, згі-
 на з інструкцією, організація і мала залишитися на території на
 давши. Лишити людей, які б собі в тих умовах дали раду. Головні
 маса в підрізати в українські землі в СССР для ведення даль-
 ної боротьби. Людям, яким не відповідає ані перша, ані друга роз-
 в'язка справа, допомогти залегалізуватися. Підготувати до перези-
 мування бою частину членів і можливість дальшої діяльно-
 сти, беручи під увагу відносини в терені /відкритий терен/ акція
 ворога - не було можливим і за рішенням члена КН д. Давидича
 і к-ра Ореста ми мали терен опустити зовсім. Цю думку КН пере-
 дав к-р Орест. Можливостей переходу до СССР, щоб там включитися
 в боротьбу - не було через брак зв'язку, тому залишалося залег-
 нізуватися в Польщі, або СССР. К-р Орест дав дозвіл також іти
 в американську зону Німеччини, але прийняти це в широкому розмір
 зі не було можна тому, що вже йшло до зими, а треба було розв'я-
 зати справу з людьми. До СССР відійшли по зв'язку /з одним зв'яз-
 ковим/ лише частина вд. Чавса, щоб там легалізуватися. Остаточ-
 но справу людей в Грубенівській надр. мав розв'язувати д. Зенон і з
 ним лишилася к-р Орест. Біля 40 людей залишилося це в Польщі зі
 зброєю в мету іти з весною в американську зону Німеччини. Спра-
 ву людей на Підляшші розв'язував я.

На Підляшші також пройшла зима спокійно. Виселення акція
 почалася також в червні. Виселення і боротьбу з нашою рухом
 проводила спочатку одна дивізія, опісля два полки ВП /крім ін-
 ших поліційних одиниць - УВН, ПОП, МО/. Ворогові планомірно стероризу-
 вати українське населення і виселити його на захід. Однак наші
 надр. не потерпіли сильно в часі акції тому, що терен в відносно
 великий, є багато місць, а кількість членів підпілля не була ва-
 лика, не було велик, харчуватися можна було в польського населення.
 Це все дозволило примінити відповідну тактику і замірувати по-
 зовними групами. Тут не було потреби проводити "демонізацію"
 надрів. В боротьбі з ворогом в часі виселення акції згинув пров.
 терену д. Шпиль, госп. реф. при надр. і до 8 стрільців з боїзми.
 В Підляшші виселили також усіх українців. Залишилися лише родини,
 які були під поляками - тепер у чисто польських селах і деякі
 родини з українських сіл, але це дуже рідко.

В Грубенівському надр. згинув, такі визначні к-ри УПА і
 члени ОУН: провідник 70 д. Павук, політвиховник 35 д. Чижик, радист
 д. СЮТА, к-р вд. Вовки І Р. Вовки ІІ ДУДА, Вовки ІІІ НАВІД, розвід-
 чик при надр. 35 д. ЗІГЕН, підред. при надр. 35 д. ВВАС, канцелярист
 35 д. НАВІД, госп. реф. при р-ні д. СІД, раб. розв. 35 д.
 НАВІД.

Під час мого приходу на Підляшшя залишилося ще там 33 люди
в підпіллі, в тому з жінки. Про розв'язку справи кадрів подаю в
звіті з реанду.

Слава Україні!

Григор.